

УДК 316.482-058.833/7:355.01

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2024.21.4>

ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРИЧИН РОЗГОРТАННЯ ПОДРУЖНИХ КОНФЛІКТІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Олена Ващенко

*Інститут соціальної та політичної психології
Національної академії педагогічних наук України,
вул. Андріївська, 15, м. Київ, Україна, 04070
e-mail: olena_v8@ukr.net*

Статтю присвячено вивченню подружніх конфліктів в умовах російсько-української війни. Зазначено, що війна має глибокий і багатогранний вплив на особистість, суспільство та націю в цілому, не лише руйнує фізичну інфраструктуру, але й завдає серйозної шкоди психічному здоров'ю людей, порушуючи їх відчуття безпеки. Причини подружніх конфліктів розділено на групи: фізіологічні; соціально-економічні; індивідуально-психологічні (особистісні); соціально-психологічні. Зазначено, що переживання стресу, напруги підвищують ризики виникнення конфліктів між подружжям. Зауважено, що відчуття напруги, фізичного та емоційного виснаження, роз'єднаність родини, трансформація сімейних ролей, невизначеність майбутнього, зниження достатку в родині, перегляд новин, психо-емоційні стани (тривожність, депресивність, роздратування тощо), хвилювання відносно безпеки рідних та друзів, турбування про хворих членів родини, ускладнене внаслідок воєнних подій, надмірна соціальна активність деяких членів сім'ї, неможливість відпочити в улюблених місцях, розбіжність у поглядах на життя, на майбутнє, на виховання дітей – причини, що можуть викликати конфлікти між подружжям. Визначено, що, попри всі труднощі, які виникають під час війни, незважаючи на рівень конфліктів, спричинених війною, за суб'єктивною оцінкою респондентів подружні стосунки з початку війни покращилися, що вказує на те, що конфлікти, маючи негативну конотацію, несуть в собі позитивний потенціал. Зазначено, що ефективними засобами врегулювання конфліктів між подружжям є підвищення рівня комунікативної компетентності між партнерами, вміння знаходити компроміси під час суперечок, відвертість у стосунках, взаємна підтримка, побудова довірливих відносин, єдність, вміння визнавати свою провину і просити вибачення у партнера. Перспектива подальших досліджень вбачається в отриманні емпіричних результатів в ході вивчення соціально-психологічних умов врегулювання подружніх конфліктів в умовах війни.

Ключові слова: подружній конфлікт; воєнні події; причини подружніх конфліктів, врегулювання подружніх конфліктів.

Постановка проблеми. В наш час розуміння причин подружніх конфліктів в умовах війни є досить актуальним питанням, як для сімейно-подружньої системи, так і для українського суспільства в цілому. В умовах війни з'являються специфічні причини, що підвищують ймовірність конфліктної взаємодії або відбувається їх загострення. Конфлікти набувають особливих рис або можуть поглиблюватись через вплив зовнішніх стрес-чинників та через внутрішнє сприйняття або інтерпретацію воєнних подій в країні, що знаходять своє відображення у подружніх стосунках. Вивчення причин виникнення конфліктів у подружніх стосунках в умовах війни дає можливість їх розуміння, врегулювання, профілактики та попередження.

Аналіз останніх актуальних досліджень та публікацій. Проблематику психологічної травматизації в умовах війни розглянуто в багатьох наукових дослідженнях. На думку В. Панка, війна – це специфічна надзвичайна ситуація, що має масовий

характер, яку можна розцінювати як катастрофу для окремої людини, народу та нації загалом [9]. Родину, як джерело психологічної травми в умовах війни, розглядають: С. Кравчук, В. Халанський [6]; травму жертви і травму агресора у міжгрупових конфліктах – П. Горностаї [4]; проблематику психологічних, психосоціальних, психопатологічних проблем української родини – І. Шинкаренко [11]; побудову життєвих ландшафтів в умовах війни – Т. Титаренко [10]; психологічні стратегії адаптації спільноти в умовах воєнного конфлікту – Л. Коробка, В. Васютинський, В. Вінков [5]; медіатравматизацію як наслідок постійного інформаційного стресу в умовах війни – Л. Найдьонова [7]; психологічні параметри медіатравматизації – Л. Найдьонова, Л. Григоровська, І. Губеладзе, М. Найдьонов, Н. Умеренкова, Н. Дятел [8]; концепцію моральної травми – Т. Гордовська [3]; вплив війни на ідентичність українців – В. Вінков [2]; вплив війни на нічні кошмари, безсоння та ПТСР – Ю. Павлова, О. Роговська [13]; щоденний стрес в умовах війни – С. Бялонович [1]; дослідження у українців рівня стресу, тривоги, депресії – А. Курапов, І. Данилюк, А. Лобода, А. Калайцзакі, Т. Ковач, Т. Клімаш, В. Предко [12]; посттравматичний стресовий розлад та моральні травми серед цивільного населення – Л. Засекіна, С. Засекін, В. Куперман [14].

Питання соціально-психологічних причин подружніх конфліктів під час війни є недостатньо вивченим, що і зумовило вибір теми нашого дослідження. Метою статті є представлення результатів емпіричного дослідження соціально-психологічних причин виникнення подружніх конфліктів під час війни. За необхідним вважаємо визначити поняття «подружній конфлікт», який ми розглядаємо як протиборство, що виникає між подружжям, основою якого є зіткнення протилежних у спрямуванні поглядів та мотивів особистості.

Виклад основного матеріалу. Для вирішення завдань нашого дослідження було сконструйовано опитувальник «Вивчення подружніх конфліктів в умовах війни», який складається з 27 пунктів і має як відкриті, так й закриті питання. Опитування проводилось в онлайн режимі з травня по липень 2024 року. Загальна вибірка складала 118 осіб, а саме: 30 чоловіків (25,4%) та 88 жінок (74,6%), віком від 18 до 69 років, які перебувають у подружніх стосунках. Освіта опитуваних: вища – 64 особи (54,2%); неповна вища – 25 осіб (21,2%); професійно-технічна – 18 осіб (15,3%); повна загальна середня – 11 осіб (9,3%). Час перебування у шлюбі людей, які брали участь в опитуванні: до 5 років – 5 осіб (5,9%); 5–10 років – 15 осіб (12,7%); 11–15 років – 10 осіб (8,5%); 16–20 років – 32 особи (27,1%); 21–25 років – 33 особи (28%); 26–30 років – 10 осіб (8,5%); 31–35 років – 4 особи (3,4%); 36–40 років – 7 осіб (5,9%). У дослідженні брало участь 11 осіб (9,3%) – члени родин військовослужбовців. Через військові події в країні тимчасово були вимушено роз'єднані, але на момент опитування подружжя возз'єдналось – 23 особи (19,5%); 14 осіб (11,9%) – члени сімей, що залишаються роз'єднаними і нині. На запитання опитувальника про вплив війни на подружні конфлікти респондентами у 53,4% випадків (63 особи) було зазначено, що вплив не відбувся; у 13,6% випадків (16 осіб) – такий вплив важко оцінити; у 33% (39 осіб) – вплив відбувся (рис. 1).

Під час опитування респондентами зазначено про такі зміни у подружніх стосунках з початку війни: стосунки значно покращились – 8,5% (10 осіб); покращились – 44,9% (53 особи); залишилися без змін – 28,8% (34 особи); стали гіршими – 10,2% (12 осіб); значно погіршилися – 2,5% (3 особи); подружжя наближено до розлучення – 0,9% (1 особа); не змогли відповісти – 4,2% (5 осіб) (рис. 2).

Щодо причин подружніх конфліктів під час війни, то респонденти надали такі відповіді, які ми умовно розподілили на групи, як-от фізіологічні; соціально-економічні; індивідуально-психологічні (особистісні); соціально-психологічні (рис. 3).

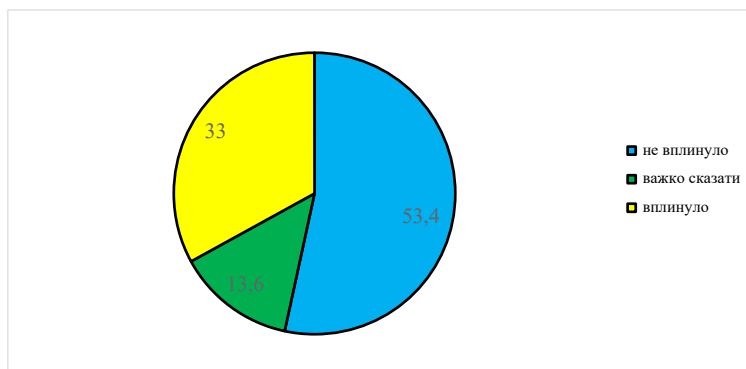

Рис. 1. Вплив воєнних подій на конфліктність у подружніх стосунках, %

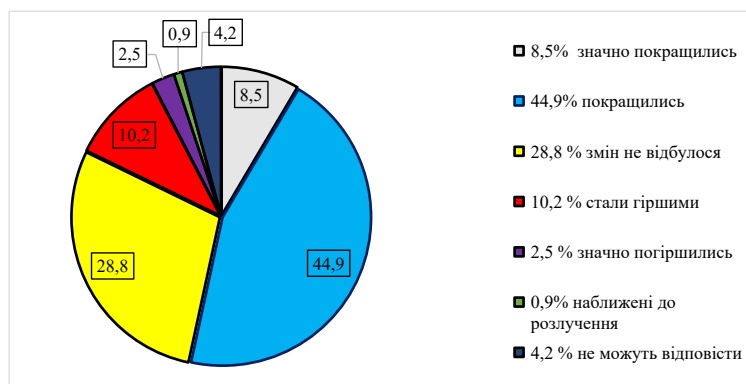

Рис. 2. Специфіка подружніх стосунків під час воєнних подій, %

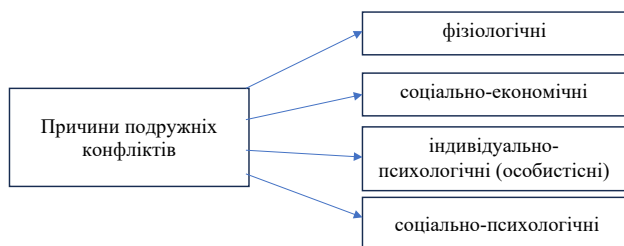

Рис. 3. Групи причин подружніх конфліктів під час війни

До фізіологічних причин віднесено: неможливість подолати відчуття напруги, виснаження та вигорання; порушення сну внаслідок зовнішніх факторів (повітряні тривоги, обстріли); фізичні симптоми, пов'язані зі стресом (головний біль, болі у шлунку та ін.); фізичні травми, отримані під час війни.

До соціально-економічних причин віднесено: зниження заробітної плати, втрата доходу та роботи; різні погляди подружжя щодо управління фінансами; ускладнене піклування за хворими рідними; роз'єднаність родини через вимушену міграцію.

До індивідуально-психологічних (особистісних) причин віднесено: невміння адаптуватися до змін у житті; поглиблення акцентуацій характеру; тривожність; депресивний стан; роздратованість; конфліктність як особистісна риса одного з партнерів.

Серед соціально-психологічних причин відзначаються: невизначеність майбутнього та різне його бачення; непорозуміння; ускладнена комунікація; неконструктивні способи взаємодії (критика, звинувачення, неповага, одноосібні рішення); негативний вплив медіа (інтернету, ТВ-новин); різне ставлення до війни та подій (ціннісні, світоглядні розбіжності); різні погляди на безпеку; неконструктивні методи опанування власного стресу, залежна поведінка. Особистісна переоцінка життєвих подій спрямовує партнерів до перегляду стосунків, що може бути причиною конфліктної взаємодії.

З-поміж причин, через які відбуваються конфлікти під впливом воєнних подій, опитувані відзначають такі: відчуття стресу, перенавантаження та напруги (19,6%); невизначеність майбутнього (19,6%); відчуття втоми та вигоряння (12,8%); зниження рівня фінансового достатку (9,4%); відчуття роздратованості та злість (9,4%); відчуття тривоги (8,4%); роз'єднаність родини та стосунки на відстані (7,69%); різне бачення щодо речей та ситуацій (7,69%); побутові питання (6,83%); негативний вплив мас-медіа, як-от інтернет, ТБ, радіо (5,98%); страх через мобілізацією чоловіків (5,12%); хвилювання за рідних та друзів (4,27%); різні погляди щодо виховання дітей (4,27%); неможливість відпочивати в улюблених місцях (4,75%); ускладнене піклування за хворими рідними, батьками (2,56%); різне бачення майбутнього (2,56%); відчуття депресивного стану та апатії (2,56%); брак інтимних стосунків (2,56%); підвищена соціальна активність партнера (волонтерство), що стає на заваді виконанню домашніх обов'язків (1,71%); залежність партнера (алкоголізм тощо) (1,71%); різні погляди щодо безпеки в умовах реальної загрози для життя (1,71%) (рис. 4).

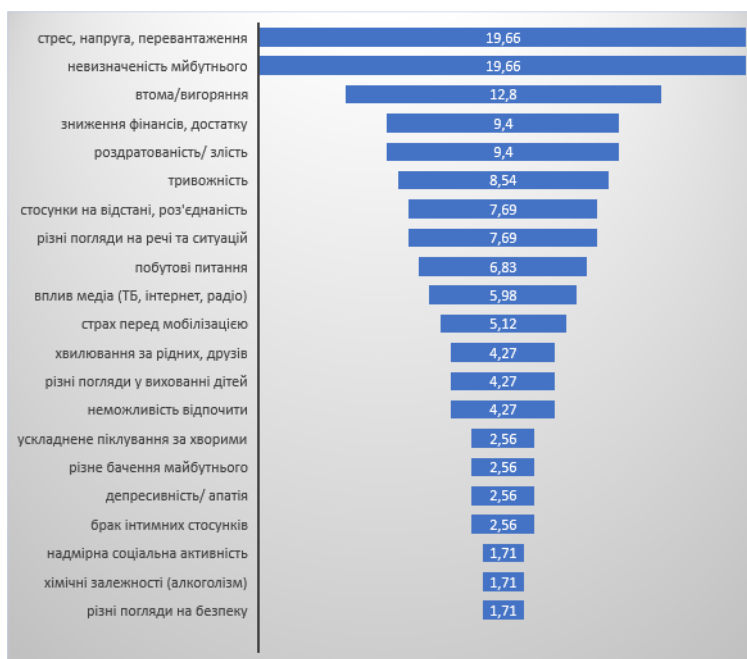

Рис. 4. Причини подружніх конфліктів, %

Проаналізувавши відповіді респондентів щодо причин подружніх конфліктів, ми змогли розподілити їх ще на дві окремі групи – зовнішні і внутрішні.

До зовнішніх причин відносяться: воєнні події, внаслідок яких відбуваються зміни в сімейно-подружніх стосунках, що можуть призвести до конфліктів між подружжям; постійна невизначеність щодо майбутнього; зниження фінансового рівня доходу; втрата роботи; втрата домівки або інших важливих активів, що можуть викликати глибокі емоційні травми; стосунки на відстані внаслідок вимушеної роз'єднаності сім'ї, що можуть спричинити відчуття самотності та ізоляції; фізична або психологічна роз'єднаність подружжя призводить до зниження рівня емоційної інтимності у сімейному житті; вплив новин як постійний потік негативної інформації про насильство, що підвищує рівень тривоги і страхів та може призвести до інформаційного травмування; неможливість відпочивати в улюблених місцях; відмінність у цінностях та пріоритетах життя; невизначеність майбутнього. Слід відмітити про відмінності у сприйнятті ризиків відносно реальної небезпеки, що може також стати причиною непорозуміння та конфліктів між подружжям. До внутрішніх причин можемо віднести зниження здатності до саморегуляції, що проявляється у відчутті стресу, напруги, перенавантаженні, втомі/вигорянні, тривожності, хвилюванні за рідних та друзів, роздратованості/злості, депресивному стані/апатії.

До того ж джерелом конфлікту стають різні погляди подружжя щодо виховання дітей. На питання, чи впливає на конфліктність наявність дітей позитивно відповів 51 респондент (43,2%). Опитувані зазначають про свій страх мобілізації чоловіків, що викликає широкий спектр почуттів та емоцій, таких, як: тривожність, роздратованість, агресивність. Соціальна активність одного з партнерів також може бути причиною непорозуміння та конфліктів між подружжям, у разі, якщо один з партнерів не виконує домашніх обов'язків. Відмітимо про відповіді опитуваних щодо причин, які впливають на конфлікти у подружжя: вживання психоактивних речовин, таких як алкоголь, що спричиняє агресивну поведінку, дратівливість, емоційну нестабільність або, навпаки, байдужість до родини, погіршення взаємодії, зменшення емоційної підтримки партнера.

Про потребу в емоційній підтримці партнера під час війни зазначили 68 опитуваних (57,6%); інколи її потребують – 31 досліджуваний (26,3%); не потребують емоційної підтримки 18 осіб (15,2%); 1 особа (0,9%) зазначила, що їй важко відповісти на запитання (рис. 5).

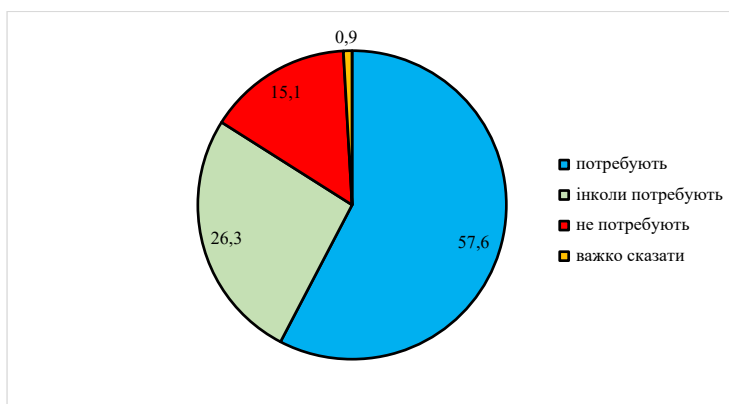

Рис. 5. Потреба подружжя в емоційній підтримці, %

За суб'єктивною оцінкою опитуваних, було виявлено, що спілкування між подружжям під час війни покращилось у 51 особи (43,2%); залишилось без змін у 40 осіб (33,6%); погіршилось у 11 осіб (9,3%); 16 особам (13,6%) було важко відповісти на поставлене запитання (рис. 6).

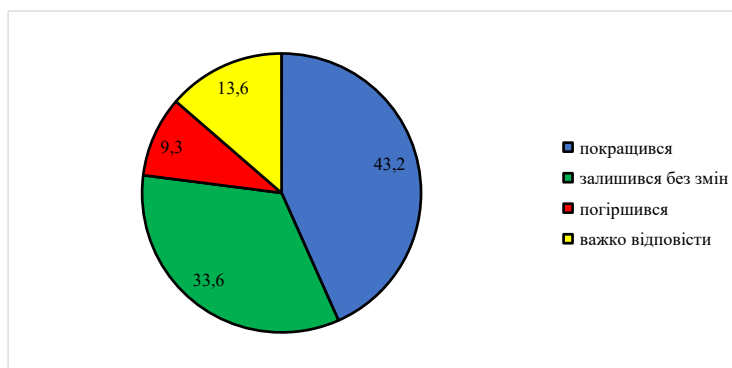

Рис. 6. Специфіка спілкування подружжя під час війни, %

На запитання, чи стали почуття та переживання предметом обговорення подружжя, нами було отримано такі результати: почали більше обговорювати 57 респондентів (48,3%); інколи обговорюють – 36 респондентів (30,6%); не обговорюють – 22 респондента (18,5%); 3 респондентам (2,5%) було важко відповісти на запитання.

На запитання, чи обговорюють члени сім'ї спільні плани на майбутнє, отримано такі результати: обговорюють часто 53 досліджуваних (44,9%); інколи – 42 досліджуваних (35,6%); рідко – 16 досліджуваних (13,6%); ніколи – 3 досліджуваних (2,5%); важко відповісти – 4 досліджуваних (3,4%).

Конфліктність як особистісна риса одного з партнерів може суттєво впливати на подружні стосунки, зокрема в умовах війни. Про конфліктність як особистісну рису партнера відзначили 22 особи (18,6%); 13 особам (11%) було важко відповісти; 83 особи зазначили (70,3%), що конфліктність не є особистісною рисою їх партнера. На запитання, чи є конфліктність власною особистісною рисою респондента, було отримано такі результати: 22 особи (18,6%) надали позитивну відповідь; 17 особам (14,4%) було важко відповісти; натомість 79 осіб (66,9%) відповіли негативно.

На думку опитуваних, ефективними засобами врегулювання подружніх конфліктів, можуть бути: набуття комунікативної компетентності, можливість обговорювати свої почуття та емоції, застосування відкритого діалогу. Одним з методів врегулювання подружніх конфліктів відзначено готовність до компромісу при відстоюванні різних життєвих позицій, цінностей та поглядів; взаємна підтримка; створення атмосфери довіри та відчуття єдності.

Висновки. За результатами емпіричного дослідження визначено основні групи причин розгортання подружніх конфліктів під час війни, як-от фізіологічні, соціально-економічні, індивідуально-психологічні (особистісні), соціально-психологічні. До *фізіологічних причин* віднесено: порушення сну, відчуття хронічної втоми та фізичне виснаження; брак інтимних стосунків, психо-емоційна відчуженість між партнерами. До *соціально-економічних причин* належать: зниження фінансового достатку; втрата роботи, домівки, інших активів; роз'єднаність родини та стосунки на відстані. До *індивідуально-психологічних*

(особистісних) причин віднесено: відчуття роздратованості, тривожності, депресивний настрої. До соціально-психологічних причин належать: відчуття стресу, перенапруження; негативний вплив медіа; ускладнене піклування за хворими рідними; різні погляди на майбутнє та його невизначеність; надто висока соціальна активність партнера (волонтерство); різні погляди на безпеку в умовах загрози життю; конфлікти, пов'язані з вирішенням побутових питань. Ефективними засобами врегулювання подружніх конфліктів визначено: підвищення рівня комунікації, вміння знаходити компроміси, побудова відвертих та довірливих стосунків, взаємна підтримка, єдність, визнання власних помилок і вміння простити пробачення.

Список використаної літератури

1. Бялонович С. Теоретико-методологічні засади дослідження щоденного воєнного стресу та створення «української шкали щоденних стресорів війни». *Вісник Львівського університету*. 2024. № 19. С. 3–10. file:///C:/Users/Admin/Downloads/Telegram%20Desktop/19_2024.pdf
2. Віньков В. Українці в умовах війни: характеристика досвіду загроз та наслідків для ідентичності. *Psychological Prospects Journal*. 2024. № 43. С. 25–47. DOI: <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2024-43-vin>.
3. Гордовська Т. Конструкт моральної травми та його концептуальний зміст. *Науковий вісник ХДУ. Серія «Психологічні науки»*. 2021. № 4. С. 7–16. URL: <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/1228>
4. Горностаї П. Травма жертви і травма агресора у міжгрупових конфліктах. *Проблеми політичної психології*. 2021. № 24. С. 114–133. DOI: <https://doi.org/10.33120/porp-Vol24-Year2021-68>.
5. Коробка Л. М., Васютинський В. О., Вінков В. Ю. Спільнота в умовах воєнного конфлікту: психологічні стратегії адаптації : колективна монографія. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. 286 с.
6. Кравчук С., Халанський В. Родина, як джерело психологічної травматизації у воєнному конфлікті в Україні. Подолання травми: глобальні, біблійні та пасторські перспективи / Пер. з англ. Д. Морозова. Рівне : ПП «Формат-А», 2023. 382 с.
7. Найдюнова Л. Медіапсихологія війни як основа концептуальних трансформацій медіаосвіти: від медіатравми до травмаінформованих практик. *Проблеми політичної психології*. 2022. Т. 26. С. 173–197. DOI: <https://doi.org/10.33120/porp-Vol26-Year2022-109>.
8. Найдюнова Л., Григоровська Л., Губеладзе І., Найдюнов М., Умеренкова Н., Дятел Н. Психологічні параметри медіатравматизації: результати фокус-групових досліджень. *Проблеми політичної психології*. 2024. Т. 29. С. 73–95. DOI: <https://doi.org/10.33120/porp-Vol15-Year2024-153>.
9. Панок В. Психологічні дослідження в ковах війни: проблеми і завдання. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. Т. 5, № 1. С. 1–12. URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5133>.
10. Титаренко Т. М. Людина і війна: ландшафти життєтворення. *Виміри особистісних трансформацій* : матеріали V Всеукр. наук.-прак. семінару (м. Чернівці, 03.11.2022 р.) / Т. М. Титаренко (голов. ред.) та ін. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. С. 6–10.
11. Шинкаренко І. Сім'я в умовах війни: психологічні, психосоціальні та психопатологічні проблеми. *Науковий вісник*. 2021. № 2. С. 550–557. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-6-554-562>.
12. Kurapov, A., Danyliuk, I., Loboda, A., Kalaitzaki, A., Kowatsch, T., Klimash, T., & Predko, V. Six months into the war: a first-wave study of stress, anxiety, and depression among in Ukraine. *Frontiers in Psychiatry*. 2023. № 14. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsy.2023.1190465>. (in English)

13. Pavlova, I., & Rogowska, A. M. Exposure to war, war nightmares, insomnia, and war-related posttraumatic stress disorder: A network analysis among university students during the war in Ukraine. *Journal of Affective Disorders*. 2023. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jad.2023.09.003>. (in English)
14. Zasiiekina, L., Zasiiekin, S., & Kuperman, V. Post-traumatic Stress Disorder and Moral Injury Among Ukrainian Civilians During the Ongoing War. *Journal of Community Health*. 2023. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10900-023-01225-5>. (in English)

STUDY OF SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL REASONS FOR THE DEVELOPMENT OF MARITAL CONFLICTS DURING THE WAR

Olena Vashchenko

*Institute of Social and Political Psychology
National Academy of Educational Sciences of Ukraine,
15, Andriivska str., Kyiv, Ukraine, 04070
e-mail: olena_v8@ukr.net*

The article is devoted to the study of marital conflicts in the conditions of the Russian-Ukrainian war. It is noted that war has a deep and multifaceted impact on the individual, society and the nation as a whole, not only destroying physical infrastructure, but also causing serious damage to people's mental health, violating their sense of security. The article carries out a theoretical analysis of scientific sources regarding the causes of marital conflicts. The peculiarities of the "distant family", the influence of daily and chronic stress on marital relations are characterized. The causes of marital conflicts are divided into groups: physiological; socio-economic; personal; socio-psychological. It has been proven that experiencing stress and tension increases the risk of conflicts between spouses. It is substantiated that the feeling of stress, tension, physical and emotional exhaustion, disunity of the family, transformation of family roles, uncertainty of the future, decrease in wealth in the family, negative feelings caused by watching the news, psycho-emotional states (anxiety, depression, irritation, etc.), chemical addictions, fear for the safety of relatives and friends, complicated concern for sick family members, excessive social activity, not being able to relax in favorite places, differences in worldviews, plans for the future, raising children – reasons that can cause conflicts between spouses .

It was determined that, despite all the difficulties that arose during the war, despite the fact that the level of conflicts between spouses, caused by the war, has increased, we can observe a trend that the relationship has become better for more than half of the respondents who are in a marital relationship. Effective means of resolving conflicts between spouses were indicated by opponents: increasing the level of communication between partners, the ability to find compromises during disputes, openness in relationships, mutual support, building relationships based on mutual trust, unity, and the ability to ask for forgiveness between partners. We see the perspective of further research in the empirical study of the socio-psychological conditions for the settlement of marital conflicts in the conditions of war.

Key words: marital conflict; military events; causes of marital conflicts, settlement of marital conflicts.